

— Kalderaština v Bulharsku¹

V samotném úvodu bych rád poděkoval svému příteli a kolegovi Lvu Čerenkovi za komunikaci s ním, dále Zlatku Mladenovi a jeho rodině, Bayi Mariovi, Bayi Vaskovi (Popošovi), mému příteli a kolegovi Christu Kjučukovi za jeho zájem o tento článek a také všem bulharským kalderašským Romům, kteří žijí v Bulharsku i jinde.

Cílem tohoto článku je představit některé rysy jednoho z velmi osobitých kalderašských dialektů, jimiž se hovoří v Bulharsku, a to včetně dvou místních variet, které jsou odlišné zejména díky regionu, kam mluvčí náleží, a dále externím vlivům jako jsou kupř. jiné romské dialekty, turečtina a bulharština.

Kalderaši v Bulharsku se sami většinou označují jako „*Kardaraša*“ anebo také *Rrom Ci-gênijake* (Rom, který uchovává a je součástí *Cigenija-Rromanija*, tj. romského zákona a tradic). Hodně podskupin této komunity opustilo Rumunsko během tzv. kalderašské migrace, která se započala ve druhé polovině 19. století, poté, co zde v roce 1864 bylo zrušeno nevolnictví. Některé z nich odešly nejdříve do Ruska² a později, začátkem 20. století, do Bulharska. Velké množství Kalderašů, kteří se nazývají *Njámcuria* a *Sýrburia*, přišlo ale nejdříve do Rakousko-uherské monarchie a do Bulharska se dostali přes Srbsko, kde nějaký čas pobýli.

V roce 1958 byli Kalderaši zvláštní vyhláškou bulharské Rady ministrů přinuceni usadit se. Dnes žijí většinou ve vesnicích a malých městech, někde také ve velkých městech, a to v malých rodinných skupinách rozptýlených mezi okolní bulharskou populací.³

Bulharská kalderašská komunita je rozdělena do několika vnitřních podskupin (tzv. *náciji*, *kumpónji* a *víci*), jako kupř: *Zlatária*, *Grastária*, *Niculěš*, *Dudulája*, *Tasmanária*, *Žêplěš*, *Lajněš*, *Sérbski* a *Njámcuria*. Tradičním mužským zaměstnáním je obchodování (v minu-

1 Tento článek je úryvkem z publikace *Grammar and Dictionary of the Kalderash Language* (Gramatika a slovník kalderaštiny), která je v procesu přípravy.

2 Zdá se, že v těchto zemích se nezdržely příliš dlouho.

3 Marushiakova-Popov.

losti většinou s koňmi, což už dnes neplatí, dnes muži působí jako obchodníci v mnoha oblastech průmyslu a obchodu). Ženy se živí předpovídáním budoucnosti. Lováři jsou druhou skupinou, kteří přišli do Bulharska po boku s Kalderachy a doposud mezi sebou uzavírají sňatky. Z tohoto důvodu také řada autorů užívá termín Lovár-Kalderaš jako jedno z označení, které pro sebe tato komunita v Bulharsku užívá, v jiných zemích jde však o dvě odlišné skupiny.

Všichni kalderašští Romové si udržují velký odstup od zbytku romské komunity v Bulharsku a v rámci své komunity prakticky dodržují endogamii.

Kalderaši jsou většinou pravoslavní křesťané, považují se za *dasikané Rrom/á* (označení převzaté od erlijských Romů), ale v komunitě roste také příklon k novým evangelickým církvím, díky misiím a pravidelným cestám kalderašských pastorů a misionářů z Francie a Německa, kteří začali Bulharsko navštěvovat ještě před pádem komunismu (tyto kontakty se odrážejí také v jazyce). Romský jazyk je komunitou velmi udržován stejně jako značná část romských tradic.

Výše zmíněný fakt potvrzuje i skutečnost, že Kalderaši jsou jedinou romskou skupinou, která udržuje specifickou kulturní tradici romského *krisu* (romského soudu), pro který se v Bulharsku užívá termín „*mešeré*“ nebo ještě lépe „*mešeriáva*“. Tento *kris* udržuje sociální strukturu všech skupin kalderašských Romů po celém světě a bulharští Kalderaši nejsou žádnou výjimkou. Spolu s dalšími kalderašskými skupinami žijícími v zahraničí sdílejí také vzájemný pocit sounáležitosti a udržují tradiční hodnoty a koncept romského zákona a tradic *Cigëniája-Rromaníja*.

Některé rysy kalderašského dialektu v Bulharsku (Kalderaško/Kardaraško šib – Kalderašský jazyk)⁴

Charakteristika:

Kalderaši používají svůj vlastní svérázný dialekt romštiny, který se řadí k tzv. vlašským dialektům druhého stupně či tzv. novým vlašským dialektům. V rámci tohoto dialektu se dále vyskytuje několik místních variet.

V Bulharsku existují celkem čtyři variety kalderašských dialektů. První dvě jsou skutečně velmi osobité a jsou si vzájemně velmi podobné – jde o dialekt *Niculěš(ti)* a dialekt *Žêp-*

4 Zápis romských dialektů není redakčně upraven, pouze pro snazší orientaci byl zápis hlásek č, š, ž, c, dž a j (tj. v originále, ve stejném pořadí: ch, sh, zh, ts, j a y) přizpůsoben našim zvyklostem – pozn. red.

leş(ti). Obě jsou velmi blízké varietě, kterou se hovoří v Rumunsku, avšak v tomto případě jsou silně ovlivněny lovárštinou, a to zejména v oblasti fonologie a částečně také slovní zásoby (při prvním setkání s touto skupinou může vzniknout dojem, že hovoří lovárským dialektem).

V oblasti lexika můžeme v těchto varietách dále vysledovat silný vliv rumunštiny. V mnohých rysech je tento dialekt také podobný dialektu řeckých Kalderašů žijících v USA, Argentině a v Uruguayi (v jižní Americe). Všechny tyto variety se tak liší od západních variet kalderaštiny a díky svým zvláštnostem tvoří poněkud specifickou dialektní skupinu.

Srbská a německá varieta kalderaštiny, kterými v Bulharsku hovoří skupiny Romů zvané *Njámcuria* a *Sýrburia*, jsou bližší západním formám kalderašských dialektů, kterými se hovoří v Rusku, západní Evropě a v obou Amerikách. Nicméně všechny se vzájemně ovlivňují a po stránce lexikální je v nich navíc patrný jak vliv jiných romských dialektů, tak také bulharštiny a turečtiny.

Fonologie:

Kalderašské dialekty jsou podrobně popsány. Nejvýraznějším fonologickým rysem je foném „rr“ (ve slovech jako *Rrom*, *rromanés* apod.), který se vyslovuje podobně jako španělské vícekmitné *r/rr* (kupř. ve slovech jako *robar*, *ratón*, *roto*, *perro* apod.). Tato hláska se vyskytuje také v některých varietách lovárštiny v Maďarsku, Rakousku a jinde a je také hojně rozšířena mezi mnohými romskými dialekty v Rumunsku, kde tvoří opozici s fonémem „r“ (kupř. *rat* – krev, *rjat* – noc apod.).

Nedochází k afrikaci fonémů „k“ a „g“ jako je tomu v některých srbských a latinsko-amerických kalderašských dialektech, jako třeba u skupiny *Grékuria* (řečtí Kalderaši), která užívá *kináv* (kupuju), *gilabáv* (zpívám) apod.

Variety, kterými hovoří skupina *Njámcuria* a většina mluvčích skupiny *Sýrburia*, představují z fonologického hlediska většinou západní kalderašské dialekty, kde foném „rr“ je hrčivý podobně jako ve francouzštině. U mluvčích skupiny *Njámcuria* se afrikace fonémů „k“ a „g“ vyskytuje – *čináv* (kupuju), *džilabáv* (zpívám).

Dalším specifickým rysem zmíněné druhé variety těchto kalderašských dialektů je ztráta intervokálního *-s-* a následné vyplňování této ztráty hláskou *-j-*, jako kupř. *rovéjas* (plakal jsi) namísto *rovésas*, *izdrájas* (trásl ses) namísto *izdrásas*, *e/le Rroméja* (instr. s Romem) namísto *Rromésa* atd. Je to rys typický pro (vlašské a ne-vlašské) dialekty romštiny v severozápadním Bulharsku, Srbsku a Makedonii. Právě od mluvčích těchto dialektů místní kalderašské skupiny tyto rysy převzaly. V řeči jiných Kalderašů této variety se nevyskytují. Další odlišnosti jsou některé jejich specifické výrazy jako kupř.: *zapréga* místo *físta/fistáno* (sukně).

Specifika slovní zásoby:

Rumunské přejímky, v jiných kalderašských dialektech neznámé: *steáva/stiáva* (hvězda), *žudekatóri* (soudce), *žudekáta* (rozsudek), *ursutára* (osud), pl. suffix *-le* u podstatných jmen končících suffixem *-va*, vzácně u výpůjček končících na *-e*, *-a*, např.: *sarmáva/sarmále*, *steáva/steále*, atd., *ynčét* (pomalu), *lumína* (světlo), *ynapój* (nazpátek), *márfa* (zboží, obchod), *cigáno* (jiný než kalderašský Rom), *furkulica* (vidlička), *nášo* (kmoťr), *prima data* (poprvé), *ardeál/ardejá* (zelené a červené papriky), *din* (ve výrazech jako *pápo din pápo* – z předka na předka).

Slova pocházející z lovárského dialektu: *vorbív* (mluvit, lov. „*vorbíť*“), *čoráll/čoralés* (tajně, lov. „*čoráll/čoralés*“, v kalderaštině všude „*čorjál*“), *tranc* (šaty, oblečení, lov. „*trámci*“), *skirív/iskirív* (psát, lov. „*skiríť*“), *aráuli* (pásek, v kalderaštině a zejména v lovárštině také „*harávlí*“ v tomto významu), *šungaráv* (plivat, plivnout).

Některé zvláštnosti, které se v jiných kalderašských dialektech nevyskytují: *khajší/fiteso* (něco, ostatní bulharští a západní Kalderašové užívají *váreso*), *fitekaj* (někde), *hérsavo/sáko* (každý), *ni* (slovesná zápornka ne-, ostatní užívají *či*), *fája* (koberec), *mešeriáva* (soud, romský soud, výrok soudu), *mešeréšo* (soudce), *pepeliári* (popelník, blg. plus suffix *-ári*. Rrom.), *afrómiš* (žertovně), *šwanc* (mašle do copu), *cher* (osel, snad z erlijské romštiny), *kazóm* (kolik, ostatní užívají *sóde*), *Rroméja*, *keréja*, *kerája* (typické také pro některé srbské a bulharské romské dialekty vedle *Rroméša*, *keréša*, *kerása*).

Slova pocházející z jiných bulharských romských dialektů: *dasikanés* (bulharsky, pobulharsku / pokřesťansku, běžnější je termín *gažikanés*), *e Dasá* (Bulhaři, obvykle *e/le Gažé*), *po lokí* (lehce, snadno, místo *vušoro*, které je také běžné), *pers/pérsi* (vloni), *saáto* (hodina), *and'o jeftá o saáto* (v sedm hodin), *paré* (peníze, vedle *lové*), *sabále* (ráno/dopoledne vedle *de-diminiác(i)*), *Sofiáte* (do Sofie, *Sofiáte*, též užívané v erlijské romštině), *peínda/penínda* (padesát, ostatní *pínda* nebo *pánžvardeš*), *minie* (boty), *kúna* (kolíбка), částice pro vyjádření budoucnosti *ka-*, např.: *ka-ažu-keráv* (počkám) zatímco ostatní kalderašské dialekty užívají *kam-*, zápor v budoucnosti *naj* (užívaný také v erlijské romštině namísto *ni ka-*).

Bulharské a turecké přejímky: *perdeáva* (záclona/závěs, bulh., *perde* z turečtiny), *kilím* (kobereček, bulh. z turečtiny), *hič* (úplně/docela, bulh. regionálně z turečtiny), *něšto* (něco, bulh.), *obrazuvanjáva*, *obrazuvanje* (vzdělání, bulh.), *polučiv* (přijmout, bulh.), *čekmedžáva* (šuplík, bulh. a tur.), *voináva* (válka, bulh.), *rúdi* (příbuzní z bulh. *rodá* nebo rum.), *ili* (nebo, bulh.),

móšte/móže (možná, bulh.), tázací částice *li*, např.: *si li tut?* (máš?), *na li san?* (nejsi?): není příliš časté, *hem* (a), *búzo/lédo* (zmrzlina, tur. a bulh.).

Moderní mezinárodní přejímky z bulharštiny: *fifti-fifti* (fifty-fifty), *párti* (párty, večírek), *wiski* (whiskey), *chíto* (hit), *frišápo* (freeshop), *avióno* (letadlo – snad ze západních romských dialektů namísto běžného *samulėti/samolėti*, bulh.).

Jak již bylo zmíněno výše, všechny čtyři dialekty se vzájemně ovlivňují a nepatrně jsou ovlivněny také romskými dialekty z ciziny. Díky vzájemným kontaktům kalderašských skupin v Bulharsku můžeme v budoucnu očekávat jejich postupné splynutí. Nicméně se domnívám, že skutečnost, že jsou kalderašské dialekty v Bulharsku jazykem minoritním, přispívá k tomu, že jsou daleko více pod tlakem jiných romských dialektů, kterými zde hovoří většina Romů. Zdá se pravděpodobné, že v budoucnu pronikne do bulharských kalderašských dialektů daleko více rysů erlijské romštiny (což se už také postupně mezi mnohými romskými aktivisty děje). Důvodem tohoto vlivu je nepochybně šíření nahrávek romské hudby na Balkáně a zejména v Bulharsku a také zvyšující se počet romských kapel po celé zemi, které zpívají hlavně v dialektech podobných dialektu erlijskému. Stojí za zmínku, že Kalderaši nejsou v Bulharsku dominantní skupinou tak jako třeba v Americe.

Ukázky kalderaštiny v Bulharsku a v jiných zemích

Východní verze:

And'e líja sas amén khajší/fiteso vážno te kêrás, ke žiálas abiáv fitekej and'e Sófia, hem trobúlas te nakhás pa o Slívono, (h)aj vothár po-kasno, trobúlas te bóldas Sofiáte te vázdas o abiáv (e núnta) maškár e Cigêníja, teljardiám and'o Slívono and'o jeftá o saáto, sabále/de diminiáci, geliám ynčét, panž kolále sas amén. Blagodárno sýmas sa e Rroménca.

Západní verze:

Lujiné sas amén váreso vážno/importánto te kerás, ke žiálas abiáv várekaj and'e Sófia, aj trobúlas te nakhás pa o Slívono, aj kothár maj pózno, trobúlas te ambóldas and'e Sófia te vázdas o abiáv maškár e Cigeníja/e Rromaníja, teljardám and'o Slívono ka'l jeftá la diminiacáke, gelám lokorrés, panž matóri sas amén. Najisimé símas sa le Rroménca.

Ruská (tj. západní) verze (zaslaná Lvem Čerenkovem):

Lujiné sas amé(n) várêso vážno te kêrás, kê žiálas abiáv (núnta) várêkaj and'e Sófia, (h)aj trobúlas te nakhás pa o Slíveno, (h)aj kothár maj póžno, trobúlas te ambóldjuvas (= [am]bóldas-amé) and'e Sófia te vázdas o abiáv (e núnta) maškár e Cigêníja / e Rromêníja, teliardiám and'o Slíveno ka'l jeftá de diminiácê, gêliám lokorrês (lino), panž matóri sas amé(n). Najis'másko s'mas sa le Rroménca.

Česky:

V pondělí jsme měli něco důležitého, jeli jsme na svatbu někam do Sofie, potřebovali jsme se dostat ke Slivenu a odtud jsme se pak museli vrátit zpátky do Sofie, abychom mohli oslavovat s Romy. Do Slivenu jsme dorazili v sedm ráno, jeli jsme pomalu, bylo nás pět aut. Se všemi těmi Romy nám bylo krásně.

Slovníček a text v bulharském kalderašském dialektu

Zde je slovníček některých kalderašských výrazů, užívaných v Bulharsku. Jde o výrazy, které jsou ostatním kalderašským skupinám v jiných zemích prakticky neznámé a tomuto dialektu dodávají jeho osobitý ráz. Představíme několik příkladů typických výrazů, která náležejí pouze této varietě kalderaštiny a dále některé rumunské, bulharské, turecké a jiné výrazy, které pocházejí z jiných bulharských romských dialektů.

Zkratky:

bulh.: bulharsky

kald.: kalderašské dialekty

rom. erl.: erlijský dialekt

rom.: romsky

rom. lov.: lovárský dialekt

rum.: rumunsky

tur.: turecky

A

afrómiš: žertovně
amál (rom. a rom. lov.): přítel, přítelé
anglunó (rom. lov.): první
ardé (rum., pl.: ardeá): paprika

B

bába: babička
borkóv (bulh.): (z)mýlit se
bojáto (rum.): dítě
buketúra (rum.): kus, část
butílka (rum., bulh.): láhev
búzo (tur.): zmrzlina

C

cenáva (bulh.): cena
cigáno (rum.): jiný než kalderašský Rom

Č

čekmedžáva (bulh., tur.): šuplák

D

das (rom. erl.): Bulhar
dasikanés (rom. erl.): bulharština
dasní (rom. erl.): Bulharka

DŽ

džámo (bulh., tur.): okenní sklo, sém.
extenze – okno

F

fajdáva (tur.): výhoda
feliáštra (rum.): okno
fítekej: někde
fítesave (srovnej s rum. fiece): nějací
frišápo (mezinárodní z angličtiny):
freeshop
ftóro (bulh.): druhý
furkulíca (rum.): vidlička

G

gára (bulh.): nádraží
gríma (rum.): náramek
grózno (bulh.): hrozný, škaredý

H

handíko/handýko (rum.): hluboký
hatalíca: podvod
hederlézi (tur.): slavnost sv. Jiřího
hérsavo (rom.): každý
hodinjála (rum.): odpočinek

CH

charnó (rom.): krátký
chimikálo (bulh.): pero

I

irí-ma (rom. jiné dialekty): vrátit se
iskirív (rum., rom. lov.): psát
izburi (bulh. izbur): volby

K

kadajá (rom.): tato
kadavá (rom.): tento
kazóm (rom.): kolik
kêráv čáu (bulh. a mezinárodní): pozdrav
na rozloučenou
kêráv zdrásti (bulh.): pozdrav na uvítanou
kilím (tur.): kobereček
kíno (bulh. kino): film
kító (bulh.): velryba
kláno (bulh.): klan, rod
kméto (bulh.): starosta
kodojá (rom.): ta
kodová (rom.): ten
koláva (bulh.): auto, vůz
komfórto (bulh.): komfort
kostenúrka (bulh.): želva
kúna (rum.): kolíbka
kurbáno (tur.): obětovat

Kh

khajší (rom.): něco

L

logódna (rum.): zasnuby
lošaló (rom. lov.): šťastný
lumína (rum.): světlo

M

magazíno (bulh.): obchod (budova)
malaváv (rom.): začít
márfa (rum. poklad): zboží, obchod
mása (bulh.): stůl
menía (rom. dialekty): bota
meráko (bulh.): žádost, touha
mešeréšo (rum., pl. mešeréši): soudce
(pl. soudci)
mešeriáva (rum.): romský soud
mobifóni, mobifóno (bulh.): mobilní telefon
móže, móšte (bulh.): možná

N

načálniko (bulh.): předák
náša (rum.): kmotra
nášo (rum.): kmotr
níkuga (bulh.): nikdy

O

óbedo (bulh.): oběd
običéri (rum.): zvyk, tradice

P

pála (rom.), nemiázo (rum.): odpoledne
paré (rom. erl.): peníze
páša rakiáte (rom.): večer
patáv (rom., v jiných dialektech kus látky
k omotání nohou): koberec
perdeáva (bulh., tur.): záclona/závěs
pers, pérsi (rom.): vloni
pisíka (rum.): kočka
plódo (bulh.): ovoce
počívka (bulh.): odpočinek
Pólša (bulh.): Polsko
polučív (bulh.): dostat, obdržet
pošténo (bulh. počten): vážený
póska (rom. jiné dialekty): kapsa
predí (bulh.): před
pretúra (rum.): radnice

R

radíka (rum.): kořen
rešitóri (bulh. plus kald. sufix -itóri
z rum. -itór): ten kdo rozhoduje
rúdi (rum.): příbuzní

S

sáko (rum.): batoh, kufr (zavazadlo)
samuléti (bulh.): letadlo
sêrečia (rum.): síla
sgráda (bulh.): budova
škáfo (bulh.): skříň na šaty
spírto (bulh.): alkohol
stája (bulh.): pokoj
stéklo (bulh.): láhev
stíkla (rum.): láhev
stólo (bulh.), stolíca: židle
stíáva (rum.): hvězda
súgo (rom.): brzy

T

tóšno (bulh. tóčno): přesně
tréno (rum.): vlak
tutúno (rum.): tabák

Th

thagár (rom.): král, králové
thagarní (rom.): královna

U

učeníko (bulh.): žák

V

vádži/váži (fonologický vliv bulh.): ještě
 véko (bulh.): století
 vertív (rum.): omluvit se
 víta (rum.): zvíře
 vorbív (rum., rom. lov.): mluvit
 vostróv (bulh.): (na)brousit
 vothé (rom.): tam
 vurdón (rom.): autobus

Y (î)

ynapój (rum.): zpátky
 ynčét (rum.): pomalu

Z

zéstra (bulh.): věno

Ž

žudekáta (rum.): soud
 žudekatóri (rum.): soudce

Narozdíl od výše zmíněného slovníčku poukazuje následující text na znaky společné pro zde popisované dialekty a západní dialekty kalderaštiny:

Západní kalderašská varieta (ruští Kalderaši v Argentině):

*Sar kerdá o Del le Manušén*⁵

Žanés sar kerdá o Del le Manušén? Phenáva les tuke me. O Del pýrvo/anglunés kerdá la lumíá sa le dželénca/bučánca kaj sy/si pe láte, le kaš, e čar, le žigéni, no, sósagodi/ku sa. Núma o Del ačarélas pe kórkorro, aj atúnči gyndisardá ke trobúlas varekás páša péste, aj kerdá le manušen. Pýrvo la čik a frymentisardá la, aj lása kerdá ek manuš pala pésko patrétó aj thodá les ande'k bov čikáko, kaj kerdá te pekél les. Núma gelótar aj bystérdžilo pa péski bučí, aj kána amboldá pálpale o manuš sas sa phabardó, kodó si o dad le Kaléngo ánda sa e lúmia. Núma, amaró Raj nas véselo/lošaló péska bučása, ke kamélas te kerél avré manušen, aj atúnči kerdá maj ek figúra (*špan.*), aj de-nevés thodá la and'o bov, aj te na bystérdžol, ankaladá la fúga/sígo, ačárdžol ke kačá dáta sas desiá parní, kadó si o dad le Parnéngo, le Gažéngo. Aj pále na véselo sós kerdásas, Rromále, šavále, zumadá te kerél maj eg dáta sa kodiá bučí, a thodá e figúra and'o bov, aj sokotisardá (*rum.*) e vriámia priá mištó, aj kodó sas o manuš o maj šukár savorréndar, nas či

⁵ Tradiční romská pohádka.

parnó či kaló, mákar ke melachnorró sas, kaličoso, phabardó kátar o kham, kodó si o dad sa le Rroméngo, aj lésa o Del akaná ašiló priá raduimé pe sagdá/de věči. Kadiá sas murrí paramí-či/paramíča.

Převyprávěná verze v severozápadní bulharské kalderašské varietě (kterou se hovoří také v Sofii):

Sar kerdia o Del le Manušen

Žianés sar kerdia o Del e Manušen? Ka-phenáv les tukè me. O Del anglunés/pérvo (*bulh.*) kerdia e svjatós (*bulh.*)/lumiá sa e bukiánca kaj si pe léste, e kaš, e čar, e víte (*rum.*), sar avéla, ku (*rum.*) sa. No o Del akhiarélas pe kórkorro, hem (*bulh., tur.*) atúnči gyndisardiá kê trobú-las varekás páša péste, haj kerdia e manušen. Anglunés liá čik hem mesisardiá (*bulh.*) la, aj lája kerdia jek manúš pe pésko kipo (*rum.*) haj thodiá les ande'k péčka (*bulh.*) čikáki, kaj kerdia te pèkél les. No gélótar aj bystérdilo pa péski buki, haj kána boldiá ynapój (*rum.*)/pálpale o manúš sas sa phabardó, kodová sy o dad e Kaléngo ánda sa e lúmia. No, amaró Góspod (*bulh.*)/Raj naj sas/nas lošaló/véselo péska bukiása, kê kamélas te kèrél avré manušen, haj atúnči kerdia maj jek kipo, aj pále thodiá les ánd'o bov/péčka, haj te na bystérdjol, ankaladiá la súgo, akhiárdjol kê kadavá drom/dáta sas but parnó, kadavá sy o dad e Parnéngo, e Gažéngo/e Daséngo. Haj pále na lošaló sója kerdiajas, Rromále, šia vále, zumadiá te kèrél maj jek drom sêšto (*bulh.*) buki, hem thodiá e figura (*bulh.*) ánd'o bov, aj smetisardiá (*bulh.*) o vréme (*bulh.*) tóčno (*bulh.*)/but lašés/mištó, haj kodová sas o manúš naj (*bulh.*) šukár savorréNDAR, naj sas nítu (*bulh.*) parnó nítu kaló, mákar kê múrgavo (*bulh.*) sas, chancý kaló, phabardó káta o kham, kodová sy o dad sa e Rroméngo, aj léja o Del akaná ašiló but lošaló de-věči (*rum., kald.*). Kadajá sas munrrí paramíča.

Česky:

Jak Bůh stvořil lidi

Víš, jak Bůh stvořil lidi? Já ti to povím. Bůh nejdříve stvořil zemi se vším, co na ní je – se stromy, trávou, zvířaty, no zkrátka se vším. Ale stejně se cítil osamělý, potřeboval společnost, a tak stvořil lidi. Vzal hlínu a udělal z ní člověka podle svého obrazu. Toho pak strčil do pece a dal ho péct. Jenomže mezitím odešel a na svého člověka zapomněl. Když se vrátil zpátky, člověk už byl celý připálený – a tak vznikl prapředek všech černochů. Ale Pán nebyl se svou prací spokojen, a proto chtěl udělat ještě jiné lidi. Uplácal tedy ještě jednu postavu a znovu ji strčil do pece. Ale aby na ni zase nezapomněl, tentokrát ji z trouby vytáhl moc brzo, byla ještě celá bílá – a tak vznikl prapředek bělochů, gádžů. Ani teď nebyl Bůh se svou prací spokojen a tak, milí

Romové, zkusil svoje dílo ještě jednou. Strčil člověka do pece a tentokrát si všechno dobře spočítal, takže se mu teď člověk povedl nejlépe. Nebyl ani světlý, ani tmavý, ale hezky hnědoučký, opálený – a to byl prapředeček všech Romů, se kterým byl Bůh konečně nadobro spokojený. Tak to byla moje pohádka.

Z angličtiny přeložila Jana Kramářová

Bibliografie

- BARI, Karoly. 1999. *Gypsy Folklore, Hungary-Romania*, 10 CD's with fairytales, songs, legends, etc. Private publishing, Hungary.
- BARTHELEMY, André. 1984. *Dictionnaire du Tsigane Kalderash*. France.
- CALVET, Georges. 1993. *Dictionnaire Tsigane-Francais, (Dialecte Kalderash)*. L'Asiatheque.
- DEMETER, R. S.; DEMETER P. S.. 1990. *Gypsy – Russian and Russian Gypsy Dictionary (Kalderash Dialect)*. Moscow.
- E Lashi Viastia – E vorba le Devleski le Rromenge*. 1984. I.G.P., Inc. Distributed by the Rom, anonymous.
- F. BERNAL, Jorge M. 1981-1999. Rromane Paramicha. *Lacio Drom*. Centro Studi Zingari.
- F. BERNAL, Jorge M. 1994-2004. Rromane Paramicha. *Romano Džaniben*. Czech Republic.
- F. BERNAL, Jorge M. unpublished, manuscript. *Gramática y Diccionario de la Lengua Kalderash*.
- GJERDE, Lars. 1994. *The Orange of Love and Other Stories*. Norway.
- HANCOCK, Ian. 1976. *Patterns of English lexical adoption in an American dialect of Rromanes*. Orbis, 25 (1):83-104.
- KYUCHUKOV, Hristo. 2000. *Amari Romani Lumja*. Sofia: Tilia Ltd.
- KYUCHUKOV, H; MLADENOV, Z. 2004. *Kratka Gramatika na Kalderashkiya Rromski Dialekt*. Bulgaria.
- MAXIMOFF, Matéo. 1995. *E Nevi Viastia, Kalderash*. Paris.
- Magazine Romano Centro*. 1999-2004. Viena: Romano Centro.
- MARUSHIAKOVA, E.; POPOV, V. 1994-1998. *Studii Romani*, Vol I, II, III-IV, V-VI. Bulgaria.
- TOMOVA, Ilona. 1995. *The Gypsies in the Transition Period*. Sofia.

Summary

Kalderash Language in Bulgaria

The paper presents some particular features of the picturesque Kalderash dialect and its varieties spoken in Bulgaria. The dialect belongs to the so-called New Vlach dialect subgroup. An introductory part mentions the group ethnonym and depicts the historical, cultural and social background of the speakers. It further provides a survey of Kalderash subgroups and their varieties of Romani, which differ depending on the distinct contact languages and also because of the contact among individual Romani Kalderash/non-Kalderash dialects and varieties. The unusual language contact originated with the arrival of French and German Kalderash evangelic pastors and missionaries to Bulgaria several decades ago, whose Kalderash dialects had an impact on local varieties.

The major part of the script outlines a brief description of the four varieties existing within the Kalderash dialect spoken in Bulgaria and in a linguistic sketch describes some phonological and lexical features of Bulgarian Kalderash Romani as a whole. The author categorizes the lexicon according to the loanword sources as follows: Romanian loanwords unknown in non-Bulgarian Kalderash dialects, Lovari Romani loanwords, loanwords coming from other non-Kalderash Bulgarian Romani dialects, Bulgarian and Turkish loanwords, Modern international loanwords coming through the Bulgarian language. The passage concludes with a prognosis of the future development of the individual Bulgarian Kalderash varieties.

The article continues with the presentation of some differences and similarities among Kalderash Romani in Bulgaria and abroad. It is illustrated with a short text in Bulgarian Kalderash Romani compared with two other non-Bulgarian Kalderash dialects from different dialectal subgroups, accompanied by a translation into Czech. The specific Bulgarian Kalderash Romani glossary comes afterward. It lists the lexicon prevalently unknown to non-Bulgarian Kalderash groups. It is especially this glossary what makes the Bulgarian Kalderash dialect picturesque. Another text in two dialectal versions is presented to show a similarity between the western Kalderash variety spoken by Russian Kalderash in Argentina and the north-western Kalderash variety spoken in Sofia.

This paper is an extract from *The Grammar and Dictionary of the Kalderash Language*, which is in preparation.

Nikola Ludlová

Romano džaniben – řilaj 2009

Časopis romistických studiř

Tento řasopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavnřím městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menřin na územř hl. m. Prahy pro rok 2009.

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětř holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondřřčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
řřfredaktorka: Jana Kramářová
Vřkonnř redaktori: Lada Viková, Helena Sadřlková a Peter Wagner
Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Redakční rada:

Mgr. Viktor Elřřík, Ph.D.; PhDr. Jana Horvážhová; PhDr. Arne B. Mann, CSc.;
Mgr. Helena Sadřlková; Mgr. Lada Viková; Dipl.-Phys. Peter Wagner; PhDr. Renata Weinerová

Odborná poradnř a konzultační skupina:

Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs; PhDr. PaedDr. Karol Janas, Ph.D.; Mgr. et Mgr. Petr Lhotka;
Mgr. Marta Mikluřřáková; Mgr. Kamila Mrážková; prof. Ctřbor Nečas, Doc. PhDr. Jiřř Nekvapil, CSc.

Sazba: Petr Teichman
Obálka: Daniela Kramerová s použitřm fotografiř sbřrkovřch předmětů
z Fondu textilu Muzea romské kultury
Tisk: PBtisk, Přřbram
Produkci zajiřřřuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz
Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kř
Roční předplatné: 320 Kř (včetně pořřtovného a balného)
ISSN 1210-8545

Evidenční říslo podle tiskovřho zákona: MK ČR E 6882
Nevyřřádané rukopisy a fotografie se nevracejř. Obsah zveřřejněných polemických článků
nemusř být totožný se stanoviskem redakce. Podávánř novinovřch zásilek povoleno
Ředitelstvřm pořř Praha ř.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.